

18. YÜZYIL OSMANLI DÜNYASI

Toplum ve Değişim

Editör

Prof. Dr. Yunus ÖZGER

18. YÜZYIL OSMANLI DÜNYASI

Toplum ve Değişim

Editör

Prof. Dr. Yunus ÖZGER

Yazarlar

Abdullah ZARARSIZ - Alper Kağan KIRAC - Ertan ÜNLÜ
Muazzez GÜNDÜZ OĞUL - Serkan POLAT

ISBN: 978-625-382-422-8

E-ISBN: 978-625-382-423-5

DOI: 10.54637/vizetek.9786253824235

Copyright © Vizetek

Bu kitabın basım, yayım ve satış hakları Vizetek Yayıncılık Sanayi ve Ticaret Limited Şirketine aittir. Vizetek Yayıncılık'ın izni alınmadan kitabın tümü ya da bölümleri, kapak tasarımı, elektronik, mekanik, fotokopi, manyetik, kayıt ya da başka yöntemlerle çoğaltılamaz, basılamaz, dağıtılamaz.

Bu kitap, basılı ve elektronik (e-kitap) formatlarında yayımlanmaktadır. Kitap içeriğinin tüm sorumluluğu yazar(lar)ına aittir.

Yayın Tasarımcısı / Koordinatörü: Ferit RESULOĞULLARI

Kapak Tasarımı ve Mizanpaj: Ahmet TUNÇDEMİR

Baskı: Ankara | Eylül, 2026

Seyranbağları Mah. İncesu Cad. 10/2 Çankaya/ANKARA

Tel.: (0312) 482 00 11

Web: www.vizetek.com.tr

E-mail: vizeteki yayincilik@gmail.com

Yayıncı Sertifika No: 41575

TAKDİM

Osmanlı tarihi açısından 18. yüzyıl çok önemli bir kırılma noktasıdır. Bu kırılmanın başlangıcı 1683 II. Viyana Kuşatması'dır. Başarısızlıkla neticelenen bu seferin ardından muhtelif cephelerde uzun yıllar cereyan eden savaşların sonunda imzalanan 1699 Karlofça Antlaşması ise kırılmayı daha belirgin hale getirmiştir. Osmanlı tarih yazımında 18. yüzyıl, genel olarak önceki ihtişamlı nizamın bozulduğu ve kurumsal işleyişin aksadığı bir dönem olarak bilinir. Oysa mezkûr evre, bir yandan savaşların devam ettiği diğer taraftan yenilgilerin muhasebesinin yapılarak kayıpların telafisi umuduyla reformlara girişilen bir dönemdir. Lale Devri başta olmak üzere I. Mahmud, III. Mustafa ve I. Abdülhamid dönemlerinde yapılan reformlarla imparatorluk kendini yeniden dönüştürmeye başlamıştır.

“18. Yüzyıl Osmanlı Dünyası Toplum ve Değişim” adını taşıyan Yeni Çağ Tarihi bilim alanıyla ilgili bu çalışmada alanında uzman yazarlarımız, Osmanlı Arşivi'ndeki defterler ve belgeler ile dönemin kroniklerini ustalıkla kullanarak ilgili çağın anlaşılmasına katkı sunmuşlardır. Eserde bir araya gelen beş değerli araştırma, Osmanlı payitahtının tüketim alışkanlıklarına, gayrimüslim elitlerin saray bürokrasisindeki etkisine, Tuna bölgesindeki hanedanların işlevine ve uluslararası ahidnâme hukukuna kadar birçok hususa ışık tutmaktadır.

Kitabın açılış makalesinde, Lale Devri'nde başkentin statü ve tüketim ilişkileri bir gayrimüslim Osmanlı eliti üzerinden ele alınmaktadır. Dr. Öğr. Üyesi Serkan Polat'ın “Hikâyeden Hakikate Bir Osmanlı Eliti: Kürkçü Manol (ö. 1737)” adını taşıyan çalışması, Osmanlı toplumunda kürkün soğuktan korunmanın ötesinde bir güç ve ihtişam sembolü olduğunu ortaya koymaktadır. Postîn-dûzân adı verilen kürk dikenler ile post-fürûşân olarak anılan kürk satıcılarının bu dönemdeki iktisadi gücüne vurgu yapılmaktadır. Araştırma bir yandan Sultan III. Ahmed ve Nevşehirli Damat İbrahim Paşa devrinin zarafet ve şatafatına diğer yandan Patrona Halil İsyanı'nın

kargaşa ortamına dikkat çekmektedir. Bu bağlamda araştırma, Kürkçü Manol'un saray ricaliyle irtibatları ve kürk ticaretiyle ulaştığı sosyo-ekonomik statüyü ortaya çıkarmaktadır. Aynı zamanda onlarca arşiv vesikası kullanılmak suretiyle Manol, rivayetlerle örülen hikâye kahramanlığından arındırılarak hakiki statüsüne kavuşturulmaktadır.

İkinci araştırma, saray kadınlarının idari ve mali nüfuzu ve bu çerçevede şekillenen bürokratik kariyer değişimlerini, Dr. Öğr. Üyesi Ertan Ünlü “Büyük Esmâ Sultan Kethüdası Çelebi Mehmed Efendi (?-1800)” başlığıyla ele almaktadır. Çalışmada bir sultan kethüdası olarak III. Ahmed'in kızı Büyük Esmâ Sultan'ın (1726-1788) kethüdası Çelebi Mehmed Efendi'nin hayatı işlenmektedir. Literatürde adeta ihmal edilmiş olan mezkûr şahsın biyografisi üzerinden kethüdaların Osmanlı bürokrasisindeki etkisi belgeler ışığında ele alınmaktadır.

Üçüncü bölümde saray ve payitaht muhitinden uzaklaşılarak Bursa örneğinden hareketle dönemin Osmanlı şehirlerindeki gündelik iktisadi hayat analiz edilmektedir. Dr. Öğr. Üyesi Muazzez Gündüz Oğul tarafından hazırlanan çalışma, “Ölümü Mekânsallaştırmak: 18. Yüzyıl Ortalarında Bursa Hanlarında Vefat Eden Kişilerin Terekeleri Üzerinden Mekânsal ve Ekonomik Bir Analiz” adını taşımaktadır. Tereke kayıtları üzerinden meseleye odaklanan yazar, Osmanlı şehirlerini sadece yerleşik ahalinin mesken tuttuğu bir alan olarak değil aynı zamanda ticaret ve zanaat amacıyla seyahat eden kişilerin dolaşım mekânı olarak tasvir etmektedir. Bursa sicillerinden tespit ettiği 46 adet tereke üzerinden, han odalarında *müsaafir* ya da *gurebâ* sıfatıyla konaklarken vefat eden şahısların hem iktisadi durumlarına hem de hanların ticari işlevlerinden başka barınma mekânı fonksiyonlarına dikkat çekmektedir.

Kitabın uluslararası ilişkiler ve diplomasi tarihi kısmını oluşturan dördüncü bölümünde Dr. Abdullah Zararsız'ın “Düvel-i Ecnebiye Defterlerine Göre 18. Yüzyılın İlk Yarısında Osmanlı-Avusturya İlişkilerinde Yaşanan

Problemler” adlı araştırması yer almaktadır. Yazar bu çalışmasında 18. yüzyılın ilk yarısında Osmanlı ile Avusturya tebaası arasında meydana gelen ve Divan-ı Hümayun’a yansıyan sorunları, Osmanlı Arşivi’nde bulunan Düvel-i Ecnebiye Defterlerindeki kayıtlar bağlamında ele almaktadır. Defterler hakkında bilgi verildikten sonra mevcut hükümlere göre iki devlet tebaası arasındaki problemler analiz edilerek sunulan çözüm yolları ortaya konulmaktadır.

Kitabın son bölümünde Arş. Gör. Alper Kağan Kıraç’ın “Niğbolu’da Kadim Bir Hanedan: Varnalızâdeler” adlı çalışması yer almaktadır. Yazar, 18. yüzyılın ikinci yarısında Niğbolu’da etkin rol oynayan ve devletin çeşitli kademelerinde görev alan Varnalızâdeleri, klasik bir yerel güç unsuru âyanlar olarak sunmaktadır. Hanedanın köklerini ise Evliya Çelebi’nin eserine istinaden 1663’te Semendire sürsat bedelini iltizam eden *âyan-ı kibârdan* Varnalı İbrahim Ağa’ya dayandırmaktadır. Arşiv belgeleri ışığında hanedanın faaliyetlerini ortaya çıkarmaktadır.

Lale Devri’nin gayrimüslim kürk tüccarlarından Osmanlı saray bürokratlarının yükseliş basamaklarına, Bursa hanlarında misafir olarak hayatını kaybedenlerden Tuna boylarının yerel güç unsuru hanedanlarına ve Osmanlı ile Avusturya tebaası arasında yaşanan problemlere getirilen çözümlere kadar farklı alanlarda kalem oynatılan bu eser, 18. yüzyıl Osmanlı dünyasına bakışa yeni kapılar aralamaktadır. Son derece titiz arşiv çalışmaları yaparak bu müşterek esere katkı sunan kıymetli meslektaşlarıma, metinlerin yayına hazırlanması sürecinde emeği geçenlere ve kitabın basımını üstlenen Vizetek Yayınevi çalışanlarına gönülden teşekkür eder, hazırlanan eserin tarih ve sosyal bilimler alanına mütevazı fakat kalıcı bir katkı sunmasını dilerim.

Prof. Dr. Yunus ÖZGER

Editör

İÇİNDEKİLER

I

Hikâyeden Hakikate Bir Osmanlı Eliti: Kürkçü Manol (ö. 1737).....	1
--	---

Serkan POLAT

II

Büyük Esmâ Sultan Kethüdası Çelebi Mehmed Efendi (?-1800).....	79
---	----

Ertan ÜNLÜ

III

Ölümü Mekânsallaştırmak: 18. Yüzyıl Ortalarında Bursa Hanlarında Vefat Eden Kişilerin Terekeleri Üzerinden Mekânsal ve Ekonomik Bir Analiz	120
--	-----

Muazzez GÜNDÜZ OĞUL

IV

Düvel-i Ecnebiye Defterlerine Göre 18. Yüzyılın İlk Yarısında Osmanlı-Avusturya İlişkilerinde Yaşanan Problemler	148
---	-----

Abdullahi ZARARSIZ

V

Niğbolu'da Kadim Bir Hanedan: Varnalızâdeler	191
--	-----

Alper Kağan KIRIÇ

I

HİKÂYEDEN HAKİKATE BİR OSMANLI ELİTİ: KÜRKÇÜ MANOL (ö. 1737)

Serkan POLAT*

Giriş

Osmanlı döneminde hem askerî sınıf mensupları hem de bilhassa büyük şehirlerdeki ahali için kürk önemli ihtiyaç malzemelerinden birini teşkil etmiştir. Ancak bu, sadece vücudu soğuktan koruyan bir eşya şeklinde telakki edilmemiş, aynı zamanda güç ve statü göstergesi olarak algılanmıştır¹. Kürklere, yaygın kullanım alanı sayesinde pek çok kesim tarafından gösterilen rağbet ve yoğun talebin kazandırdığı kıymet, bu işle iştigal eden kürkçüleri 19. yüzyıla kadar maddi anlamda güçlü esnaf gruplarından biri haline getirmiştir. Kürk dikenler (*postîn-dûzân*) ve satanlar (*post-fürûşân*) olmak üzere temelde iki gruba ayrılan kürk tüccarlarının bu sayede sahip oldukları servet, onlara aynı zamanda mühim bir iktidar alanı ile itibar kazandırmıştır. Dolayısıyla bu değerli malzemeyle ilgilenen Osmanlılar, toplumun refah seviyesi bakımından yüksek kesimini teşkil etmişlerdir. Kürkçübaşı namıyla ön plana çıkan görevliler ise

* Dr. Öğr. Üyesi, Yozgat Bozok Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, Yozgat/Türkiye, ORCID: 0000-0003-0637-3345.

¹ Tülay Artan, “18. Yüzyıl Başlarında Yönetici Elitin Saltanatın Meşruiyet Arayışına Katılımı”, *Toplum ve Bilim*, S. 83, Kış 1999/2000, s. 312-313; Zeki Tekin, “Osmanlılarda Kürk Kullanımı”, *Türkler*, C 10, ed. Hasan Celal Güzel, vd., Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 2002, s. 644.